

GÂNDIREA KERIGMATICĂ ÎN SPIRITUALITATEA BIZANTINĂ

Dr. Adriana CÎTEIA *

La pensée kerigmatique dans le spiritualite byzantine

Resumé: La pensée kerigmatique s'est manifestée dans l'Empire Byzantin non seulement dans la domaine religieux, mais aussi dans celui politique. La pensée kerigmatique est prospective, qui s'oriente constamment vers un avenir difficile à établir, eschatologique. Ayant pour source d'inspiration profonde le Nouveau Testament et la nécessité du missionarisme chez les peuples païens, la pensée kerigmatique s'est mise au service de l'idéal universaliste byzantin. Cet article se propose de présenter les étapes de la formation de ce type de pensée et l'argumentation néotestamentaire.

Keywords: kerigma, eshaton, apokatastaza, teritorialitate

Istoria spiritualității bizantine poate fi abordată și argumentată atât circular, pornind de la premiza că sistemele de idei sunt un produs secundar al sistemelor de tip economic, social, politic, cât și din punct de vedere informațional. În primul caz, analizăm istoria gândirii creștine din perspectiva compromisului necesar între Biserică și Stat, la nivel instituțional, și politic. În cel de-al doilea caz analizăm evoluția creștinismului din perspectiva „informației” oferite de *Noul Testament*, cu un impact hotărâtor asupra unei multitudini de indivizi, care au devenit treptat o comunitate. Această informație neotestamentară este analizată în context instituțional, și transmisă continuu prin tradiție. Transmiterea pe cale scrisă erodează însă tradiția, supunând mesajul evanghelic unei analize continue¹.

Abordarea creștinismului din perspectivă strict psihologică, în încercarea de a ocoli orice explicație cu caracter sistemic, circular, poate duce la concluzii care limitează sfera de înțelegere a unor concepte fundamentale pentru Biserica creștină. De exemplu asceza, înstrăinarea de lume, formularea celor opt păcate capitale, a *Fericirilor* ar putea fi înțelese ca expresii ale unui anti-hedonism; doctrina păcatului originar ar putea fi interpretată ca o consecință a premisei că natura umană este rea, de aici până la dualism nemaifiind decât un pas. Sistemele

---

* Lect. univ. dr. Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța.

¹ Ioan Petru Culianu, *Jocurile minții*, Editura Polirom, Iași, 2002, p. 278.

de gândire necesită o abordare în propria lor dimensiune și apoi circular. Ele există sincron în context logic și impun integrarea istorică.

Creștinismul a provocat o veritabilă „revoluție ontologică”, înlocuind vechea viziune despre lume, cu una nouă, fundamentată pe *apokatastază*, pe îndumnezeirea firii umane- *theosis*, la care s-a adăugat o reformulare a principiului antropic, datorată sintagmei biblice referitoare la crearea omului după chipul și asemănarea lui Dumnezeu. Principiul antropic postulează existența unei corelații intenționale între Lume și Om, pornind de la mitul biblic al *Genezei*. Variantele mitului oscilează între versiunea rabinică (lumea a fost creată pentru cei drepti), și versiunea carteziană (a Dumnezeului care asigură rațiunii umane calitatea de a înțelege lumea, în ciuda incompatibilității dintre ele)².

Filosofia creștină nu prezintă lucrurile așa cum sunt, ci așa cum ar trebui să fie sau cum vor fi. Perspectiva *kerigmatică* a determinat o îmbogățire gradată a limbajului de factură dogmatică, prin apariția unor termeni valabili doar în afara contextului cronologic convențional. Limbajul apocaliptic, limbajul *Parousiei* este destinat unei noi comunități, în care granița dintre divin și uman a fost abolită. Dogmatica creștină a impus un standard absolut după care pot fi validate sau invalidate anumite concepte. Acest standard transgresează limitele regionale, căpătând un caracter universal. Tot ceea ce nu corespunde tiparului dogmatic niceean a fost catalogat drept erezie. Sunt binecunoscute divergențele care au determinat prelungirea polemicii christologice până în pragul crizei iconoclaste³. Filosofia și dogmatica creștină nu au un caracter pur cognitiv. Ele nu investighează, ci justifică o relație dată: aceea a lui Dumnezeu cu lumea, a comunităților creștine între ele și în ele.

Prizonier între limitele păgâne ale Nefiindului, între ceea ce a fost și ceea ce nu este încă, omul antic a redescoperit semnificațiile virtualității absolute, în conceptul de contemporaneitate progresivă cu Iisus Christos, redefinindu-și limitele în sens metaontic: înainte și după *Parousia*. Conceptul de teritorialitate și-a pierdut valoarea în favoarea ecumenismului primar, a extinderii limitelor cetății terestre prin creștinare, până la confundarea cu Cetatea lui Dumnezeu.

Afectivitatea a fost profund resemnificată, în sensul dorului de Dumnezeu, singurul sentiment real, peren, din care curg ca niște lacrimi de mir iubirea de aproapele, iertarea, *penthos*-ul. Hermeneutica Sinelui⁴ evoluează către căutarea lui Dumnezeu, într-un perpetuu pelerinaj între propria ființă și metaonticul divin. „Străin și călător pe pământ” omul contemporan în orice coordonate *cronotopice* cu Iisus Christos s-a redescoperit la picioarele Golgothei. Ontologia creștină este o ontologie a dorului de Dumnezeu, de paradis, de starea anterioară păcatului primordial, a dialogului continuu dintre Creator și Creația Sa. Limitele dialogului divino-uman s-au restrâns de la limitele Paradisului, la

² *Ibidem*, p. 185-186.

³ Theodor Damian, *Implicațiile spirituale ale teologiei icoanei*, Editura Eikon, Cluj- Napoca, 2003, p. 112-119.

⁴ Michel Foucault, *Hermeneutica subiectului*, Editura Polirom, Iași, 2004, p. 303-377.

limitele conștiinței religioase a fiecărui creștin. *Diastema*- distanța dintre Dumnezeu și lume este anulată de dor.

Într-o societate care nu își acceptase pe deplin propria istoricitate, în care conceptul de timp balansa între *chronos*⁵ (timpul uman), *kairos*⁶ (timpul divin, timpul Împărăției lui Dumnezeu) și *aion*⁷ (veșnicia), creștinismul a venit cu propunerea metaistoricității, a contemporaneității progresive cu Iisus Christos. Într-o societate care nu își definea propria ființă decât prin stromatism, creștinismul a adus ideea metaonticului a **Celui ce Este** (expresia katafatismului absolut), a Superfiindului care se împarte și rămâne Unul în trei *ipostasuri*, care își păstrează esența (*ousia*) unitară deși este triplu manifestat.

Faptele Apostolilor reprezintă exemplul cel mai grăitor de organizare și de definire a personalității comunității creștine precum și de argumentare a doctrinei misionarului perpetuu ca expresie a gândirii *kerigmaticice*. În *Fapte* 1:8 și 3:25, Iisus își anunță apostolii că vor mărturisi Cuvântul până la marginea pământului: ἕως ἑσχάτου τῆς γῆς. Greutatea efortului misionar este subliniată de mențiunea că înainte de Cincizecime „numărul fraților era ca la 120”⁸. Idealul misionar a depășit după Cincizecime orice barieră de limbaj; apostolii au început propovăduirea „în alte limbi”- ἤρξαντο λαλεῖν ἐτέραις γλώσσαις. Așadar, limbajul se identifică cu conținutul și structura cunoașterii. Limitele sale sunt depășite și devin limitele realității accesibile, ale spațiului virtual de creștinare. Glosolalia anunțată și demonstrată în *Fapte* 2,4-12, care miră și tulbură mulțimea are ca scop apropierea realității trăite de realitatea ultimă-de *eshaton*⁹. Fapta ca funcție cognitivă este înlesnită prin înlăturarea limitelor impuse de limbaj. Consecința a fost sporirea comunității creștine după primul discurs *petrin* cu încă 3000 de credincioși¹⁰, care și-au vândut averile și le-au împărțit „având totul în comun”- εἶχον ἅπαντα κοινὰ. După al doilea discurs, numărul credincioșilor s-a ridicat la 5000¹¹.

Etapile organizării comunității creștine sunt ușor de surprins în *Fapte*. În 6,5 sunt aleși cei șapte diaconi. Afirmarea din *Fapte* 6,7:” și cuvântul lui Dumnezeu creștea, și se înmulțea foarte numărul ucenicilor- καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ἤρξανεν καὶ ἐπληθύνετω ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν demonstrează rolul limbajului de vas al cunoașterii¹² și al apropierii de Dumnezeu. Numărul ucenicilor crește direct proporțional cu efortul misionar astfel încât gândirea

⁵ Matei 2,7 ; Marcu 2,19 ; 9,21 ; Luca 1,57 ; 4,5 ; 8,27 ; Ioan 5,6 ; 7, 33.

⁶ Matei 8, 29 ; 11, 25 ; 13, 30 ; 24, 45 ; 26, 18 ; Marcu 1, 15.

⁷ Matei 6,13 ; Luca 1, 70 ; 1, 33 ; Ioan 9, 32, Rom. 1, 27 ; Gal. 1, 5 ; Ap. 1, 6.

⁸ *Fapte* 1, 15

⁹ N. Matsoukas, *Introducere în gnoseologia teologică*, Editura Bizantină, București, 1997, p. 67-73.

¹⁰ *Fapte* 2, 41.

¹¹ *Ibidem* 4,4.

¹² N. Matsoukas, *op. cit.*, p. 63.

creștină se transformă în structura de rezistență a comunităților în expansiune. Limbajul curent se adaptează gândirii kerigmatice, așa cum se poate observa în structura celor trei discursuri *petrine* centrate pe motivul Învierii. Ușurința cu care limbajul comun capătă aspect dogmatic și consecințele acestui proces, creșterea numărului ucenicilor reprezintă mărturia transformării unei realități imediate (Patimile și Învierea lui Iisus Christos) în tradiție. Tradiția- *paradosis* este așadar înțeleasă în sensul contemporaneității progresive cu Iisus Christos.

„Darul limbilor” din *Fapte* 2,4 oferă neamurilor pământului posibilitatea de a-și descoperi caracterul *logosic*, capacitatea de a exprima inexprimabilul. Discursul *petrin* explică renașterea prin participarea directă la experiența transcendentului: minunile, vindecările, chemarea lui Saul¹³. Deja din capitolul 8 al *Faptelor* este folosit termenul de Biserică- *ἐκκλησία*. În 14, 13 este menționată hirotonia preoților, iar în 13, 48¹⁴ este pus deja semnul identității între spațiul perceput: Cipru și Antiohia Pisidiei din prima călătorie misionară a lui Pavel și Barnaba, și cel conceput, spațiul virtual de evanghelizare. Distanța dintre ideal și experiența nemijlocită este anulată simplu, dar ferm. Firescul afirmației „ neamurile pământului auzind se bucurau”- *ἀκούοντα δὲ τὰ ἔθνη ἔχαριον* înlocuiește conceptul de spațiu cu sentimentul general al apartenenței la Biserica lui Christos.

Din *Fapte* nu se deduce existența unei conștiințe a spațiului concret, ci doar o actualizare continuă de către apostoli a sentimentului participării la divin într-un spațiu conceput prin cuvintele lui Iisus: „ și îmi veți fi mie martori în Ierusalim, și în toată Iudeea, și în Samaria, și până la marginea pământului”. Termenul *ἐσχατον* din *Fapte* 1,8 nu desemnează un spațiu concret, ci un metaspațiu care presupune mereu un „dincolo” necesar în efortul apropierii de Dumnezeu. Spațiul kerigmatic desemnat prin cuvintele Mântuitorului este un spațiu virtual care nu se epuizează¹⁵.

Prin structura lor (itinerariul apostolic, discursurile lui Petru, Ștefan și Pavel, informațiile despre organizarea comunităților creștine în mediul iudaizant al celei de a doua jumătăți a secolului I) *Faptele Apostolilor* oferă un model creștin, un cadru care conferă semnificație istorică perioadelor următoare. Cuvintele lui Iisus din *Fapte* 1,8, utilizarea termenului *esbaton* traduc experiența religioasă prin angajare totală, față de întregul univers¹⁶.

Limbajul creștin este testat prin experiență. Extrapolând afirmația lui Fr. Ferré că limbajul religios nu poate fi pur noncognitiv¹⁷ putem afirma caracterul cognitiv al limbajului *Faptelor* demonstrat de discursurile lui Petru, Ștefan și

¹³ C. G. Jung, *Arhetipurile și inconștientul colectiv*, Editura Trei, București, 2003, p. 125.

¹⁴ „Iar neamurile pământului auzind se bucurau și slăveau cuvântul lui Dumnezeu”.

¹⁵ Th. Ribot, *Psihologia conceptelor*, Editura Iri, București, 2002, p. 144-153

¹⁶ Normann Geisler, *Apologetică creștină*, Societatea Misionară română, Wheaton, Illinois, USA, 1993, p. 125.

¹⁷ Fr. Ferré, *Language, Logic and God*, Harper and Row, 1969, *passim*.

Pavel. Modelul creștin pe care îl oferă *Faptele Apostolilor* anulează distanța dintre realitate și observator prin asumarea contemporaneității cu Iisus Christos. Textul este structurat pe trei nivele, corespunzătoare etapelor de maturizare a gândirii kerigmatice:

1. afirmațiile care conturează simbolul metafizic preluat din Evanghelii- cu accent pe Luca- respectiv Crucificarea și Învierea, pe care se centrează ulterior discursurile petrine,

2. modelul oferit de *Faptele Apostolilor* 19, 26: „ și voi **vedeți** și **auziți** că nu numai în Efes ci aproape în toată Asia, Pavel acesta **convingând, a întors multă mulțime**”= και θεωρεῖτε και ἀκούετε ὅτι... Παῦλος οὗτος πείσας μετέστησεν ἱκανόν ὄχλον. Așadar, actul de a convinge-πεῖτω se bazează pe propovăduire- διαλέκτω , deci pe modelul metafizic oferit de Scriptură (la tesaloniceni , Pavel a grăit din Scripturi trei sâmbete consecutiv), pe experiența personală (convertirea sa povestită iudeilor în capitolul 22), dar și prin faptele sale culminând cu învierea lui Eutihie din Troa (capitolul 20). Acestea sunt componentele fundamentale în convertirea mulțimii- μεταστροφή.

Afirmația „voi vedeți și auziți” - θεωρεῖτε και ἀκούετε induce ideea participării directe a tuturor comunităților la actul unei noi convertiri, a mărturiei colective în favoarea veridicității faptelor și cuvintelor apostolilor, a eficacității Cuvântului lui Dumnezeu (Fapte 12,24) ca instrument de abordare a tuturor aspectelor experienței umane¹⁸.

Așadar credința creștină fundamentată inițial pe minuni și fapte s-a consolidat prin acceptarea unor modele. Ea este o credință a revelației și rațiunii asumată în mod liber¹⁹.

Faptele Apostolilor demonstrează că în creștinism, ca învățătură revelată nu s-a putut începe de la o credință necondiționată. Ea a fost propovăduită ca *fides historice illicita*, întemeiată pe o avangardă de erudiți ai Scripturii, apostoli și clerici²⁰. Față de iudaism- religie statutară, creștinismul își afirmă prin glasul primului propovăduitor caracterul moral și legătura implicită cu rațiunea care au asigurat succesul activității misionare în toate epocile²¹

3. funcțiile cognitive și noncognitive pe care se întemeiază limbajul religios.

Istoria Imperiului Bizantin demonstrează că raportul dintre *kerigma* religioasă și cea politică s-a menținut constant, în definirea raporturilor dintre *ethnos* și *laos*, dintre creștini și păgâni, precum și în filosofia granițelor, percepute ca limite artificiale între spații destinate a fi asimilate de Imperiu.

¹⁸ N. Geisler, op. cit., p. 127; Kant, *Religia în limitele rațiunii pure*, Editura Humnitas, București, 2004, p. 142-152.

¹⁹ *Fapte* 14,4: „și mulțimea din cetate s-a dezbinat, și unii țineau cu iudeii iar alții țineau cu apostolii”; 17,34: „iar unii bărbați...au crezut”; 19,9 „dar fiindcă unii erau învârtoșați și nu credeau...”

²⁰ Kant, op. cit., p. 228-232.

²¹ *Ibidem*, p. 234.